

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA VHUVHILI (P2)

LARA 2024

MARAGA: 80

TSHIFHINGA: Awara 2^{1/2}

Bammbiri ili li na masiatari a 26.

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI

1. Vhalani idzi ndaela nga vhuronwane phanda ha musu ni sa athu u thoma u fhindula mbudziso.
2. Ni songo vhuya na edzisa u vhalambambiri lothe. Tolani thebulu ya zwi re ngomu kha siatari la 4 ni swaye nomboro dza mbudziso dzo vhudziswa kha zwibveledzwa zwa na guda uno riwaha. Nga murahu ha izwo, vhalani mbudziso idzo ni nange dzine na tama u dzi fhindula.

3. Bammbiri heli li na khethekanyo THARU:

KHETHEKANYO YA A: Vhurendi (30)

KHETHEKANYO YA B: Nganea KANA Folukuloo (25)

KHETHEKANYO YA C: Dirama (25)

4. Fhindulani mbudziso THANU dzo fhelela: THARU kha KHETHEKANYO YA A, NTHIHI kha KHETHEKANYO YA B na NTHIHI kha KHETHEKANYO YA C nga ndila i tevhelaho:

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI

VHURENDI HO VHONWAHO – Fhindulani mbudziso MBILI.
VHURENDI VHU SONGO VHONWAHO – Mbudziso ya KHOMBEKHOMBE.

KHETHEKANYO YA B: NGANEA/FOLUKULOO

Fhindulani mbudziso NTHIHI.

KHETHEKANYO YA C: DIRAMA

Fhindulani mbudziso NTHIHI.

5. KUNANGELWE KWA PHINDULO KHA KHETHEKANYO YA B (NGANEA/FOLUKULOO) NA YA C (DIRAMA):

- Fhindulani mbudziso FHEDZI dza kha nganea/folukuloo na kha dirama dze na guda.
- Fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na MBUDZISO PFUFHI NTHIHI. Arali na fhindula mbudziso ndapfu kha KHETHEKANYO YA B, ni fanela u fhindula mbudziso pfufhi kha KHETHEKANYO YA C. Arali na fhindula mbudziso pfufhi kha KHETHEKANYO YA B, ni fanela u fhindula mbudziso ndapfu kha KHETHEKANYO YA C.
- Shumisani mutevhe wa u sedzulusa uri u ni thuse.

6. VHULAPFU HA PHINDULO

- Mbudziso ndapfu ya Vhurendi i tea u fhindulwa nga maipfi a u bva kha a 250 u ya kha a 300.
- Mbudziso ndapfu dza khethekanyo ya Nganea/Folukuloo, na ya Dirama dzi tea u fhindulwa nga maipfi a u bva kha a 400 u ya kha a 450.
- Vhulapfu ha phindulo dza mbudziso pfufhi vhu tea u langwa nga maraga dzo nkedzwaho/avhelwaho. Phindulo dza vhalingiwa dzi tea u pfufhifhadzwa dza dovha dza livhanywa.

7. Tevhedzani ndaela dzo nkedzwaho mathomoni a khethekanyo inwe na inwe nga vhuronwane.

8. Nomborani phindulo dzanu kokotolo maelana na mutevhe wa u nombora wo shumiswaho kha ili bammbiri la mbudziso.

9. Thomani khethekanyo INWE na INWE kha siatari LISWA.

10. Ndangatshifhinga yo anganywaho:

KHETHEKANYO YA A: Hu anganyelwa u swika kha minetse ya 40

KHETHEKANYO YA B: Hu anganyelwa u swika kha minetse ya 55

KHETHEKANYO YA C: Hu anganyelwa u swika kha minetse ya 55

11. Nwalani nga vhudele, nahone zwi vhaleaho.

THEBULU YA ZWI RE NGOMU

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI

Vhurendi ho randelwaho/vhonwaho: Fhindulani mbudziso MBILI DZINWE na DZINWE.

NOMBORO YA MBUDZISO	MBUDZISO	MARAGA	NOMBORO YA SIATARI
1. 'Mihumbulolutshetshe'	Mbudziso ndapfu	10	6
2. 'Phanda ri a ya'	Mbudziso pfufhi	10	7
3. 'Tshifhufhani'	Mbudziso pfufhi	10	8
4. 'Mphe vhulisa'	Mbudziso pfufhi	10	9

NA

Vhurendi vhu songo vhonwaho: Mbudziso ya KHOMBEKHOMBE

5. 'U songo sendela'	Mbudziso pfufhi	10	10
----------------------	-----------------	----	----

KHETHEKANYO YA B: NGANEA/FOLUKULO

NGANEA: Fhindulani mbudziso NTHIHI.

6. <i>Nandi ndi shenga?</i>	Mbudziso ndapfu	25	11
7. <i>Nandi ndi shenga?</i>	Mbudziso pfufhi	25	11
8. <i>Isha la mitodzi</i>	Mbudziso ndapfu	25	14
9. <i>Isha la mitodzi</i>	Mbudziso pfufhi	25	14

KANA

FOLUKULO: Fhindulani mbudziso NTHIHI.

10. <i>Khuvhanganyo ya folukulo</i>	Mbudziso ndapfu	25	17
11. <i>Khuvhanganyo ya folukulo</i>	Mbudziso pfufhi	25	18

KHETHEKANYO YA C: DIRAMA

Fhindulani mbudziso NTHIHI.

12. <i>U lema hu fhira u lotshelwa</i>	Mbudziso ndapfu	25	21
13. <i>U lema hu fhira u lotshelwa</i>	Mbudziso pfufhi	25	21
14. <i>Tshilwavhusiku</i>	Mbudziso ndapfu	25	24
15. <i>Tshilwavhusiku</i>	Mbudziso pfufhi	25	24

***PFESANI:** Kha KHETHEKANYO YA B na YA C, fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na MBUDZISO PFUFHI NTHIHI.
A ni lavhelelwi u fhindula mbudziso MBILI ndapfu kana mbudziso MBILI pfufhi.

MUTEVHE WA U SEDZULUSA

Shumisani uyu mutevhe wa u sedzulusa uri ni vhe na vhuṭanzi ha uri no fhindula tshivhalo tsho teaho tsha mbudziso nga u vhea luswayo afho ho teaho.

KHETHEKANYO	NOMBORO DZA MBUDZISO	TSHIVHALO TSHA MBUDZISO DZO TEAHO U FHINDULWA	LUSWAYO (v)
A: VHURENDI (Vhurendi ho randelwaho/ vhonwaho)	1–4	2	
A: VHURENDI (Vhurendi vhu songo randelwaho/vhonwaho)	5	1	
B: NGANEA/FOLUKULO (Mbudziso ndapfu kana Mbudziso pfufhi)	6–11	1	
C: DIRAMA (Mbudziso ndapfu kana Mbudziso pfufhi)	12–15	1	
*PFESANI: Kha KHETHEKANYO YA B na YA C, ni tea u vha na vhuṭanzi ha uri no fhindula mbudziso NDAPFU NTHIHI na PFUFHI NTHIHI. A ni TEI u fhindula mbudziso ndapfu MBILI kana mbudziso pfufhi MBILI.			

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI**VHURENDI HO RANDELWAHO**

Fhindulani mbudziso MBILI dziṇwe na dziṇwe kha NṚA dzo vhudziswaho.

MBUDZISO YA 1: VHURENDI – MBUDZISO NDAPFU

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni kone u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

MIHUMBULOLUTSHETSHE – AA Mphaga

- 1 Sa bambiri ḽi hwalwaho nga muya,
- 2 Sa magabelo magabela ngei na ngei,
- 3 Sa ṭhundu i sa ḽivhi hune ya ya,
- 4 I tekiswa na nga lukhandwa.
- 5 Ndi nguluvhe ine na u ṭanzwa,
- 6 Thopheni vhumbulu ya vha mashika,
- 7 Ndi khuhu ine na u swiswa,
- 8 I hangweledza ya vhuya.
- 9 Ndi buphuthe ndi donngi badani,
- 10 Ndi khuhu yo farelwa u ṭhavhiwa,
- 11 Ndi nguluvhe sagani yo lindela u ṭhavhiwa,
- 12 A i humbuli.
- 13 I guma lumemeni,
- 14 I wela mugodini,
- 15 I fashwa nga mulavhu,
- 16 I tou humbulelwa,
- 17 Ndi mihumbulo ya lutshetshe.

Murendi a tshi ṇwala tshirendo u vha e na zwine a ṭodou ri ṭalutshedza.

Sengulusani ṇḽila ine murendi a shumisa ngayo figara dza muambo kha ndima/zwitanza u ri ṇea ṭhalutshedzo ya tshirendo itshi.

Phindulo yaṇu kha i vhe na maipfi a u bva kha a 250 u ya kha a 300.

[10]

MBUDZISO YA 2: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

PHANDA RI A YA – NM Musehane

- 1 Naho thungo zwo hu vhifhela,
- 2 Vhainwe vha tshi wa nga zwifhatuwo,
- 3 Vhainwe vha tshi wa nga tshanengege,
- 4 Phanda hu tshi kha di vhone,
- 5 Ri ya ro hu lungama.
- 6 Naho miphogoli na zwipuku zwo anda ndilani,
- 7 Ndaun dilani dzi tshi vhomba,
- 8 Phele na phunguhwe dzi tshi dodela,
- 9 Phanda hu tshi kha di pfi phanda,
- 10 Ri ya ro hu donolela mato.
- 11 Phanda hu tshi kha di pfi phanda,
- 12 Ndi nnyi-ha ane a do ya,
- 13 Arali ha sa ya rine.
- 14 Madotovhonya a do sala o shuvhama nga thumbu,
- 15 Vhatali vha tshi khethwa sa Gedioni kha Vhahatuli.
- 16 Vha hashu phanda kha ri ye,
- 17 Kha ri farisane ri si piringedzane,
- 18 Ri songo shushedzana ndilani,
- 19 Vho hu swikaho vho swika hani,
- 20 Hothe ho itelwa tsiko uri i swike.
- 21 Phanda hafhala hu na dzanga,
- 22 Lo vhetshelwa vha hu funaho u swika,
- 23 Magoswi a do tou li sumba,
- 24 Vhainwe vho no vha nalo tshandani,
- 25 Naho ro tahala fhedzi gundo ro li thuba.

- 2.1 Tshirendo itshi ndi tsha lushaka lufhio? Talutshedzani uri ndi nga mini ni tshi ralo. (2)
- 2.2 Ndi zwifhio zwine murendi a tama u zwi bvisela khagala nga maipfi 'miphogoli na zwipuku' kha mutaladzi/vese ya 6? (2)
- 2.3 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une murendi a tama u u bveledza nga ndima/tshitanza tsha 1? (2)
- 2.4 Sumbedzani uri mutevhetsindo wa ndima/tshitanza tsha 2 u dzumbulula hani mudi wa murendi tshirendoni itshi? (2)
- 2.5 Ni vhona zwine murendi a khou amba kha ndima/tshitanza tsha 5 zwi tshi tendisea? Tikedzani phindulo yanu. (2)

[10]

MBUDZISO YA 3: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

TSHIFHUFHANI – DN Munzhelele

1 Tshifhufhani tsha tsimbi,
2 Mapapa a tsimbi,
3 Tshifhufhani tsha bama la Zambia,
4 Tsho khuba mafhondo a Zambia,
5 A mutambo wa bola mafhondo, a Zambia.

6 Sa luselo tshi muyani,
7 Tsha pfuka danzhe tshi tshikhalani,
8 Tshifhufhani tsho mila mapfura,
9 Tshi tshi tatamuwa muyani,
10 Nga nthani ha mapfura.

11 Tshifhufhani tsha ponyoka,
12 Mafhondo tsha tevhula,
13 Mafhondo a nwela kothekhothe,
14 Mafhondo vhutshilo a tevhula,
15 Luselo lwa ponyokisa vhukoni,
16 Henengei Gabon danzheni.

17 Marahakhana rindila,
18 Mbilu khuthala,
19 Tshililo fhumula
20 Tshituvho rothola,
21 Thovhowo dalela.

3.1 Tshirendo itshi ndi tsha lushaka lufhio? Talutshedzani uri ndi nga mini ni tshi ralo. (2)

3.2 Ndi zwifhio zwine murendi a tama u zwi bvisela khagala nga ipfi 'khuba' kha mutaladzi/vese ya 4? (2)

3.3 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une murendi a toda u u bveledza nga ndima/tshitanza tsha 3? (2)

3.4 Sumbedzani uri mutevhetsindo wa itshi tshirendo u dzumbulula hani mudi wa murendi tshirendoni itshi? (2)

3.5 Ni vhona zwine murendi a khou amba kha mitaladzi/vese dza 19 na 20 zwi tshi tendisea? Tikedzani phindulo yanu. (2)

[10]

MBUDZISO YA 4: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

MPHE VHULISA – LR Ndlovu

- 1 Mitambini ino ya shango,
- 2 Masambini a shayaho vhalisa,
- 3 Hune vhurangi vha hangwa sa damu la thungamamu,
- 4 Mphe tshimebi nne ndi swoge lushaka.
- 5 Mphe vhulisa sa khosi Davida,
- 6 Nga gatho ndi lwele lushaka,
- 7 Ndi lu nule mahovhohovhoni a matodzi,
- 8 Ho pinzanaho bonyongo la u lwela khulunoni.
- 9 Nne kha ndi vhe tshipfumelo,
- 10 Sa mukango ndi kange vilili la shango,
- 11 Maswina ndi pfumedzanye nga tshithavhelo,
- 12 Uri Afurika-Tshipembe li mele mulalo.

- 4.1 Tshirendo itshi ndi tsha lushaka lufhio? Talutshedzani uri ndi nga mini ni tshi ralo. (2)
 - 4.2 Ndi zwifhio zwine murendi a tama u zwi bvisela khagala nga ipfi 'tshimebi' kha mutaladzi/vese ya 4? (2)
 - 4.3 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une murendi a tama u u bveledza nga mitaladzi/vese dza 5 na 8? (2)
 - 4.4 Sumbedzani uri mutevhetsindo wa itshi tshirendo u dzumbulula hani mudi wa murendi tshirendoni itshi? (2)
 - 4.5 Ni vhona zwine murendi a khou amba kha mitaladzi/vese dza 11 na 12 zwi tshi tendisea? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- [10]**

NA

VHURENDI VHU SONGO VHONWAHO (HA KHOMBEKHOMBE)**MBUDZISO YA 5: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI**

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

U SONGO SENDELA – NA Milubi

- 1 Sedza, nga munwe u sumbe u kule
- 2 U songo sendela afho lutambweni
- 3 Vhuanzwedzo vhu kungaho ndi tshilibana
- 4 Tshi no do fhedza nga u zhaka iwe.
- 5 Dziba, nga mutsinga na thoho u dzungudze.
- 6 U songo dihangwa wa navha milenzhe
- 7 Lutambwe ulwu a si lutambwe
- 8 Ndi khunda i no mbondomedza ya vhulaha
- 9 Ndi tshifhinga tsho seriwaho.
- 10 Hai nandi! si sendele wa kanda
- 11 Afho dambudzoni la muya na nama
- 12 Hu no tuta masili na masina
- 13 Na mweka mbungu duvha li si na musi
- 14 Yawee, tshifhinga itshi a si tshifhinga
- 15 Ndi tshifhinga tsho kulungaho vhutungu
- 16 Iwe niwana wa muthu
- 17 Kudza maoto au ndivhoni ye wa ta, u fute, u futelele
- 18 U nambatele Ngoho
- 19 U dzibe, u dzungudze, u hane hone u kheluswa.

- 5.1 Ndi ifhio thekhiniki/thodea ya vhurendi yo shumiswaho kha mutaladzi/vese ya 1? Tikedzani phindulo yaanu. (2)
- 5.2 Murendi o shumisa figara-de ya muambo kha mutaladzi/vese ya 3? Tikedzani phindulo yaanu. (2)
- 5.3 Ndi vhudipfi-de ha murendi vhu bvukululwaho nga mitaladzi/vese ya 10 na ya 11? Tikedzani phindulo yaanu. (2)
- 5.4 Nga mitaladzi/vese ya 17-19 ndi ifhio ndivho ine murendi a tama u i bvisela khagala? (2)
- 5.5 Ni a tendelana na na kuvhonele kwa murendi ku re kha ndima/tshitanza tsha 4? Tikedzani phindulo yaanu. (2)

[10]**THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A:****30**

KHETHEKANYO YA B: NGANEA/FOLUKULO

Fhindulani mbudziso NTHIHI i bvaho kha nganea kana folukulo ye na guda FHEDZI.

NGANEA***NANDI NDI SHENGA?* – NE Sigogo**

Fhindulani MBUDZISO YA 6 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 7 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 6: *NANDI NDI SHENGA?* – MBUDZISO NDAPFU

Musi muniwali a tshi niwala bugu yawe u shumisa vhaanewa a tshi khou toda u swikelela ndivho dzawe kha vhavhali uri dzi vha thuse na u vha eletshadza vhutshiloni havho.

Khwathisedzani muhumbulo u re afho ntha nga u sumbedza uri muanetsheli u shumisa hani vhaanewa vha tevhelaho u bveledza ndivho dzawe dzo fhambanaho buguni iyi: Vho Luvhani, Vho Madilaga na Vho Ana.

Vhulapfu ha maanea anu vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]

MBUDZISO YA 7: *NANDI NDI SHENGA?* – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshipida tsha mafhungo tshi bvaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tshi tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA A

'Mmawe, havha vha nga si mmbulahe ngauri na thundu na nthihi a thi nga do goda. Na zwenezwo zwiambaro zwo salaho, a si zwingana. Ndo vha ndi tshi khou di zwi tuwisa nga zwituku zwino a thi ri na zwauri zwiambaro zwanga na zwa vhana zwi khou fhungudzea a vha zwi vhoni. A vha zwi vhoni ngauri vhone vha kha yavho kamara.'

5

'Vhone khaladzi anga, hoyu Lufuno na munna vha tshi ri vha a mmbadela rennde, a tho ngo tenda, ndo ri kha vha tou nthengela thundu dza nduni. Nazwino vho renga, nne hangei hayani ndo sia ndo amba uri ndi khou da ngeno lwa maduvha mavhili. Ndi tshi ralo ndo vha ndi tshi khou itela uri matshelo nga Swondaha vhone vha mpheletshedze ri ye ri vhone iyo nndu.'

10

Vho Vele vho di dovha vha vhudzisa uri avha vhanwe vhana vha a zwi divha naa? Vho Luvhani vho sumbedza uri vho ita uri vha sa zwi divhe nga nnda ha Lufuno fhedzi. Vho vha vha tshi khou shavha uri mafhungo avho a nga punda tshifhinga tshi sa athu u swika. Nangoho li tshi tsha Vho Luvhani na khaladzi vho mbi di dzhena ndilani, vha tshi swika vha wana i ngoho i tshi tou vha nndu i si na vhukono. Lufuno na munna na vhone vho vha vhe kha gada la u pfulutshela muragani wavho. Musi vha tshi vhuya, Tshifhiwa o sala hengei ha mukomana vha tshi itela uri vha do mu wana phanda.

15

Nga mafhelo a vhege a tevhelaho, Vho Luvhani vho do vhidza khaladzi na makhadzi wa vhana. Na vhenevha Vho Madilaga vho vha vhe hone henefha dzuloni. Ndi hone Vho Luvhani vha tshi mbo di gwadama vha losha. 'Aa! Vhomakhadzi, nne ndo vha vhidza na havha khaladzi anga uri ndi sa vha putele mufunzheni. Nne ndi khou onesa, ndi khou tuwa, Aa!' 20

Ha ri hwii! Vho Madilaga vhe tshililo tshavho thukhu. Ha sa vhe na muthihi a vha fhumudzaho. 25

'Luvhani ni khou tou tuwa na ntsia? Vhana ni khou tuwa navho? Ni khou nndamba?'

'Mukalaha wanga, nda vha lamba nga lifhio? Nne ndi khou tou ri ndi dzule thungo. Yo, ndo todou hangwa, nne ndo wana poswo Polokwane ndi khou ya u shuma hone. Na vhana ndi do tuwa navho. Ndi khou shavha u vha sia sa izwi uyu ane a vha thusa ndi tshi khou tuwa naye. Hune nda khou ya u dzula hone ndi mudini wavho, ndo vha tangedza arali vha tshi nga takalela u dala vha tshi vhona vhana. Nga nnda ha uri ndo wana poswo henengei, ndi khou humbulela hoyu Tshifhiwa uri ndi mu bvise kha vhupo hovhu vhune a do dzula o tungufhala a tshi pfi shenga.' 30

[Ndimba ya 7]

- 7.1 Ndi zwifhio zwine na nga amba nga mvumbo ya Vho Luvhani musi no sedza zwi re mafhungoni a nganea iyi? Bulani ZWIVHILI. (2)
- 7.2 Vhalani fhungo asili: 'Vho Madilaga vhe tshililo tshavho thukhu.' Fhungo ilo li tana lushaka lufhio lwa khudano. Tikedzani phindulo yaanu. (2)
- 7.3 Mafhungo e na vhalafho ntha a bvededza hani vhuimo ha muanetsheli zwi tshi kwama Vho Madilaga? Tikedzani phindulo yaanu. (2)
- 7.4 Vhalani fhungo asili: 'Mukalaha wanga, nda vha lamba nga lifhio?' Talutshedzani uri fhungo ilo li na mushumo-de kha u anetshela zwa phanda nganeani iyi? Tikedzani phindulo yaanu. (2)
- 7.5 Siangane ya vhupo ha Polokwane yo thusedza hani kha vhutshilo ha Tshifhiwa nganeani iyi? Tikedzani phindulo yaanu nga mbuno MBILI. (2)
- 7.6 U sa tangedzwa ha Tshifhiwa nga Vho Madilaga zwo vha na masiandaitwa-de? Bulani ZWIVHILI fhedzi. (2)
- 7.7 Ndivho ya muniwali ya u shumisa Vho Mmboneni sa mushumi wa ha Madilaga nganeani iyi ndi ifhio? Tikedzani phindulo yaanu nga mbuno MBILI. (2)

- 7.8 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une muniwali a tama u u swikisa kha vhathu nga nganea iyi? (2)
- 7.9 Ndi ngafhi hune Vho Madilaga na Vho Luvhani vha fhambana hone zwi tshi kwama ndila ine vho bveledzwa ngayo buguni iyi? (2)
- 7.10 Kutshilele kwa Vho Ana ku tana hani vhuvha havho mafhungoni a nganea iyi? Tikedzani phindulo yaḽu nga mbuno MBILI. (2)
- 7.11 Ndi zwifhio zwe na vha ni tshi nga ita arali no vha no diwana ni kha vhuimo ha Vho Luvhani zwi tshi kwama vhudifari ha Vho Madilaga nganeani iyi? Bulani ZWIRARU fhedzi. (3)
- 7.12 U ya nga kuvhonele kwaḽu ni vhona zwe Vho Luvhani vha ita zwa u renga nḽdu Polokwane zwo tea naa? Tikedzani phindulo yaḽu nga mbuno MBILI. (2)
- [25]

ISHA LA MITODZI – NE Phaswana

Fhindulani MBUDZISO YA 8 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 9 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 8: ISHA LA MITODZI – MBUDZISO NDAPFU

Musi munwali a tshi niwala bugu yawe u shumisa vhaanewa a tshi khou toda u swikelela ndivho dzawe kha vhavhali uri dzi vha thuse na u vha eletshadza vhutshiloni havho.

Khwathisedzani muhumbulo u re afho ntha nga u sumbedza uri munwali o shumisa hani vhaanewa vha tevhelaho u bveledza ndivho dzawe dzo fhambanaho buguni iyi: Vho-Loshani, Vho-Maria na Vho-Josephine.

Vhulapfu ha maanea anu vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]

MBUDZISO YA 9: ISHA LA MITODZI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshipida tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tshi tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA B

U swika doroboni ya Bulawayo, vha mbo di dzhena hodelani ya Bulawayo Sun; vha dinetulusa nga zwinwiwa na nga zwiliwa saizwi na tshifhinga tsha u la tsho vha tsho no di swika. Zwo vha zwi sa vhuyi zwa hanga uri ndi vhathu vhane vha kha di tou vha vhaswa-vhaswa siani la u fhata mudi. Zwine vha amba na zwone zwo vha zwi tshi disumba zwauri lwendo lwavho lwa u fhata muta lu tshe lwo atha vhukuma. 5

'Naa hone ri do dzula afha Folovhodwe u swika nga hu sa fheli-shu? Nne ndi tama u ya u dzula hangei Thohoyandou; ndi tama u tshi dzula hune ra sa do twa ri tshi humbelwa mimuno na mimetshisi ya u funga zwikenzenkeze,' Ndi vhomme Netshipate. 10

'Maria, mafhungo a u dzula Folovhodwe kana huiwe-vho, a kha di tou vha na zwinzhi zwine ra fanela u zwi dzudzanya phanda ha musu ri tshi humbula nga ha hoyu mupfuluwo. Hone ri do pfuluwa nda ya nda shuma ngafhi? Hafhu ni zwi divhe zwauri ano maduvha mishumo a i wanali. Hu na vhathu vhanzhi vhane namusi vha khou pungaila vha sa wani mishumo. U pfuluwa hashu hafha Folovhodwe, zwi do bvelela nge ra wana mishumo une wa vha wo mpfanelaho.' Vho-Netshipate vha ralo 15
vha tshi fhindula mufarisi wavho.

'Ilo lone li a pfala. Tshine ndi si tshi takalele hafha Folovhodwe, ndi tsha uri vhathu ro dzulelana. Hafhu vhathu vha mashaka vha tsitsikana fhethu huthihi, na zwitshela zwa hone zwi a vha zwinzhi. Kha vha zwi divhe uri hafhu vhunzhi ha vhomutape a vho ngo funzea hafha Folovhodwe; zwino arali ra twa ro dibadekanya 20
na vhenevho vhathu, ri do fhedza na rine ri tshi nga ri fana navho.'

Vho-Netshipate a vho ngo tsha fhindulana na Vho-Maria musu vha tshi vho vhona Vho-Maria vha tshi vho thoma u da na mafhungo e vha vha vha sa humbuli uri a nga bva mulomoni wavho.

Vho-Netshipate ndi muthu o diimisela u bveledza kusi kwa havho phanda, fhedzi vha khou mangala uri ndi mufarisi wavho a si na bono line vhona vha vha na. Musi Vho-Maria vha tshi bula hezwi, kha Vho-Netshipate zwo tou nga sa zwiliwa muthu a tshi vuswa khofheni khulu. 25

Ee, Vho-Netshipate ndi hone vha tshi khou kona u vhona zwi re mbiluni ya mufarisi wavho khathihi na zwine a dzhiisa zwone vhutshilo. Tshinwe tshine tsha khou sumbedza u sa takalela vhutshilo ha vhathu vha hafha Folovhodwe. 30

Hezwi na zwone zwo ita uri Vho-Netshipate vha thome u delwa nga mihumbulo minzhi malugana na mufarisi wavho. Vho humbula zwauri mufarisi wavho a nga vha a tshi khou nyala mme avho khathihi na mashaka ane vha dzula nao.

Vho-Netshipate zwa u pfuluwa Folovhodwe vho pfa vha sa zwi pfesesi na zwiṭuku-ṭuku. Fhedzi saizwi lwendo lwavho lwa u ya na u vhuya ngei Victoria Falls lwo vha lu tshe lulapfu, vho vho do humbula zwauri fhungo heli vha do li dzulela, vha do kona-ha u li dzhena hafhu musu vho no vhuya hayani. 35

[Ndimba ya 7]

- 9.1 Ndi zwifhio zwine na nga amba nga mvumbo ya Vho-Aifheli musu no sedza zwi re mafhungoni a ngane ya? Bulani ZWIVHILI. (2)
- 9.2 Vhalani fhungo asili: 'Naa hone ri do dzula afha Folovhodwe u swika nga hu sa fheli-shu?' fhungo ili li tana lushaka lufhio lwa khudano kha muambi walo? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 9.3 Mafhungo e na vhalafho ntha a bveledza hani mushumo wa muanetsheli zwi tshi kwama Aifheli? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 9.4 Vhalani fhungo asili: 'Nne ndi tama u ya u dzula hangei Thohoyandou;' Talutshedzani uri fhungo ilo li na mushumo-de kha u anetshela zwa phanda nganeani iyi? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 9.5 Siangane ya vhupo ha Folovhodwe yo thusedza hani kha uri Vho-Netshipate vha wane ngoho nganeani iyi? Tikedzani phindulo yaṅu nga mbuno MBILI. (2)
- 9.6 U sa amba ngoho ha Vho-Loshani kha niwana wavho Musatondwa zwo vha na masiandaitwa-de? Bulani ZWIVHILI fhedzi. (2)
- 9.7 Ndivho ya muṅwali ya u shumisa Vho-Denga sa mufumakadzi wa Vho-Maduka nganeani iyi ndi ifhio? Tikedzani phindulo yaṅu nga mbuno MBILI. (2)

- 9.8 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une muniwali a tama u u swikisa kha vhathu nga nganea iyi? (2)
- 9.9 Ndi ngafhi hune Aifheli na Maria vha fhambana hone zwi tshi kwama ndila ine vho bveledzwa ngayo buguni iyi? (2)
- 9.10 Kutshilele kwa Vho-Maria ku tana hani vhuvha havho mafhungoni a nganea iyi? Tikedzani phindulo yaṅu nga mbuno MBILI. (2)
- 9.11 Ndi zwifhio zwe na vha ni tshi nga ita arali no vha no diwana ni kha vhuimo ha Vho-Josephine zwi tshi kwama vhudifari ha Vho-Loshani nganeani iyi? Bulani ZWIRARU fhedzi. (3)
- 9.12 U ya nga kuvhonele kwanu ni vhona zwe Musatondwa na Rotondwa vha ita zwa u isa phanda na u funana zwo tea naa? Tikedzani phindulo yaṅu nga mbuno MBILI. (2)

[25]

KANA

FOLUKULO***KHUVHANGANYO YA FOLUKULO – RV Tshikovhi***

Fhindulani MBUDZISO YA 10 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 11 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 10: *KHUVHANGANYO YA FOLUKULO* – MBUDZISO NDAPFU

Minwe ya mishumo ya manwalwa a sialala ndi u tsivhudza vhathu uri vha divhe vhomakhulukuku vhavho na u divha he vha bva hone, hu tshi katelwa na u ombedzela matshilele a fhataho mvumbo yavhudi vhathuni.

No ditika nga zwi re afho ntha, sengulusani uri lungano, tshikhodo tsha sialala na mirero zwi tevhelaho zwi kona hani u khwathisedza likumedzwa ili.

TSHIBVELEDZWA TSHA C: LUNGANO

'U swika ha Vhavenda kha la Afrika Tshipembe'

NA

TSHIBVELEDZWA TSHA D: TSHIKHODO TSHA SIALALA

'Vhalaudzi vha Lwamondo'

NA

TSHIBVELEDZWA TSHA E: MIRERO

'Khangala mbili a dzi dzuli muina muthihi'

'Funguvhu lo ri thi laiwi la fhira mudi lo kovhela'

Vhulapfu ha maanea anu vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]

MBUDZISO YA 11: KHUVHANGANYO YA FOLUKULO – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshipida tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudzo dzo disendekaho khatsho.

TSHIBVELEDZWA TSHA F**KUDELE KWA LUFU – TZ Ramaliba**

Salungano! Salungano!

Kalekale musi lufu lu sa athu u vha hone, ho vhuya ha vha na mutangano wa vhatu vha tshakha dzotho vhe vha vha vha tshi khou tshila nga tshifhinga tshenetsho. Kha mutangano uyo ho vha hu tshi khou rerwa nga ha lufu. Vhawe vhatu vho vha vha tshi sumbedza uri vha vha tsha khwine ri sa fi ngeno vha vha tshi ri tsha khwine ndi musi ri tshi fa. Mutangano uyo wo dzhia tshifhinga tshilapfu vhukuma hu sa tandwi li no fukwa. 5

Nga murahu ha tshifhinga tshilapfu ha rumeliwa dongololo na luaviavi uri zwi swikise vupfiwa ha vhatu nga ha lufu kha Mudzimu.

Dongololo lone lo vha lo vhudzwa zwauri li swike li ambe zwauri vhatu vha khou tama u tshila vha sa fi u swikela nga hu sa fheli. Uyu wo vha u wone muhumbulo wa vhanzhi. Dongololo lo mbo di takuwa na zwenezwo la dzhena ndilani. 10

Luaviavi lwone lwo mbo di laedzwa uri lwone lu ambe uri ndi khwine vhatu vha tshi fa. Luaviavi lu tshi sala lu tshi takuwa ndi musi dongololo lo no vha kule vhukuma. Zwenezwo zwa sia vhatu vhanzhi vhe na fulufhelo la uri hu do thoma u swika mulaedza wa dongololo. Dongololo musi li ndilani, ha swika he la tangana na mbula. La la la fura la edela henefho fhasi ha muri. 15

Luaviavi lwone lwa da lwa fhira lwa vhuya lwa thaphudza lwendo lu songo awela ndilani. Lu tshi swika lwa swikisa mulaedza wo ralo nahone wa tanganedzwa. Ha pfi lu swike lu ambe zwauri vhatu vha vha do fa. 20

Dongololo li tshi karuwa la mbo di dovha la dzhena ndilani. Li tshi kha di vha vhukati na lwendo la tangana na luaviavi lu tshi vho humela murahu. Lo ri u swika la nekeda khumbelo ya uri vhatu vha khou tama u tshila vha sa fi u swika nga hu sa fheli. Zwe la vhudzwa zwo vha zwauri ho tanganedzwa fhungo la u thoma; ngauralo vhatu vha do fa. Ndi henefha he lufu lwa thoma hone. 25

Ha vha hone u fa ha lungano.

[Siatari la 95]

11.1 Ndi lushaka lufhio lwa khudano lwo taniwaho lunganoni ulu? Tikedzani phindulo yanu. (2)

11.2 Ndi ifhio ndeme ya u shumiswa ha maipfi 'Ha vha hone u fa ha lungano' magumoni a lungano? Tikedzani phindulo yanu. (2)

- 11.3 Mafhungoni aya luaviavi lu tanwa sa mubvumbedzwa-de? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 11.4 Ndi afhio masiandaitwa o vhangwaho nga kutshilele ku fhulufhedzeaho kwa luaviavi? (2)
- 11.5 Kutshilele kwa dongololo na luaviavi kwo vha na thuthuwedzo-de kha magumo a lishandi? (2)
- 11.6 No sedza lungano lwothe, ndi ufhio muhumbulo muhulwane u taniwaho nga lungano ulu? (2)
- 11.7 Ni nga sasaladza zwifhio no sedza kutshilele kwa dongololo? Bulani ZWIRARU. (3)

NA

TSHIBVELEDZWA TSHA G: VHURENDI HA SIALALA (TSHIKHODO)

TSHIKOVHI – VR Tshikovhi

- 1 Tshikovhi tsha u kovha thole;
- 2 Tshi sa kovhi ndilo ya vhuswa!
- 3 Makanga la Nyankovhela
- 4 La kovhela u late mbado,
- 5 Vhusiku ndi dada li a la.
- 6 Ndi vha Ha Ramutanda mukavha makhwitha,
- 7 U sa kavhi maniwe manoni.
- 8 Ndi vha Ha Nyamuri munaka-phetho!
- 9 U sa naki u vhadiwa lufo!
- 10 Ndi vha Ha Ralukukwe ndi a tahala,
- 11 Vha sala vha tshi lala fhasi na vhana.
- 12 Ndi mulinda thavha,
- 13 U linda milenzhe ya vhana.
- 14 Ndou dza Ha Masevhe!
- 15 Vha Tshinauli tshi re Mungadi!
- 16 Matefu tsha isa Nzhelele Mutangaomani!
- 17 Vha re na nzhele ya u lunzhedza vhulungu,
- 18 A si na nzhele u a fhaladza!

- 11.8 Ndi zwifhio zwine murendi a tama u zwi bvisela khagala nga mitaladzi/vese ya 1 na ya 2? (2)
- 11.9 Sedzani murero u re kha mutaladzi wa 4 na wa 5: Thalutshedzo ya murero uyu i dzumbulula zwifhio zwi tshi kwama kutshilele kwa vha ha Tshikovhi? (2)
- 11.10 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une murendi a tama u u bvisela khagala nga ndima/tshitanza tsha 3 tshikhodoni itshi? (2)
- 11.11 Kha mutaladzi/vese ya 16: 'Matefu ... Mutangaomani' ndi zwifhio zwine murendi a tama ri tshi zwi divha nga ha vha ha Tshikovhi? (2)
- 11.12 U ya nga kupfesesese kwanu, ni nga khoda kana u sasaladza zwifhio kha lushaka lwa ha Tshikovhi? Bulani mbuno MBILI. (2)
- [25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 25

KHETHEKANYO YA C: DIRAMA

Fhindulani mbudziso NTHIHI i bvaho kha dirama ye na guda FHEDZI.

U LEMA HU FHIRA U LOTSHELWA – IP Demana

Fhindulani MBUDZISO YA 12 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 13 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 12: *U LEMA HU FHIRA U LOTSHELWA – MBUDZISO NDAPFU*

Muniwali wa bugu ya dirama u i niwala a na zwine a tama u eletshedza lushaka khazwo.

Nga mafhungo a re afho ntha, sengulusani ndila ine muniwali a tama u shumisa ngayo vhatambi vha muta wa ha Nefefe u fhirisa milaedza i wanalaho diramani iyi.

Vhulapfu ha maanea anu vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]

MBUDZISO YA 13: *U LEMA HU FHIRA U LOTSHELWA – MBUDZISO PFUFHI*

Vhalani tshipida tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

TSHIBVELEDZWA TSHA H

MULALO:	Ni mpfarele Mashudu. Nne ndo vha ndi khou tou shavha u ni vhudza. Hoyu Lufuno wanu a si khae. A thi ri lia duvha hu na metshe na vha vha Makundani ni kha di li humbula naa?	
MASHUDU:	Ndi kha di li humbula.	
MULALO:	Nne ndo tangana nae o hakana na muniwe musidzana ane ndi sa mu divhe. O no vhona nne fha u vho ri ndo no vha sa fha, a ntevhela a mmbudza uri iwe niwana wa vhuya wa vhudza Mashudu hezwi ndi dou thukhula thoho.	5
MASHUDU:	Mathina ndi izwo? Izwo a zwi dini na luthihi lini. Na nne ndi muthu ndi na malofha. Arali a tshi khou vhona u nga o talifha mathina ndi do mu itela.	10
	Ni do mu itela mini?	
MULALO:	Na nne a si uri u pfana na vhatukana vhanzhi a thi zwi koni lini. Ndi	
MASHUDU:	a zwi kona. Na mme anga ndi do swika ndi tshi vha vhudza-vho hezwo.	15
MULALO:	(O mangala) Ni tshi vha vhudza mini?	
MASHUDU:	Uri mathina hoyu Lufuno ha fhulufhedzei na luthihi lini.	

MULALO:	Mathina mme aṅu vha a tenda izwo naa? Ngoho mathina mme aṅu vha a mangadza. Nṅe mme anga vha tou pfa u pfi ndo vha ndo ima na kuṅwe kutukana vha nga ri u nthwa vha dovha vha vhudza na baba. Ngoho u nga pfa muṅo ha hashu, ngei ha hashu?	20
MASHUDU:	Mathina mme aṅu vho tou ita hani. Vha ri ni ḁo tou malwa hani mathina?	
MULALO:	Nṅe ha hashu vha ri ndi fanela u thoma nda fhedza tshikolo nda ḁo kona u ita zwa muṭa. Ngazwo no vhona na mukomana wanga o tou vhingwa nga munyanya. Hu si u sokou ḁifhurisa nga vhatukana vha dovha vha u shavha hafhu. Hone hu si haano maḁuvha.	25
MASHUDU:	U funzea ngoho a hu ambi tshithu lini. A si vheṅevhala mme anga, a vho ngo ḁi malwa nga thitshara. Hafhu na gireidi ya vhusumbe a vho ngo i phasa lini. Dzine mme aṅu vha nese vha ambara na mme anga vha a ambara. A si zwone kani?	30
MULALO:	Ayo ri ḁo amba liṅwe ḁuvha khonani. Nṅe ndi fanela u swika ndi tshi lugisa zwiliwa. Ha hashu hu liwa nga tshifhinga. Tshimbilani zwaṅu nṅe ndi ḁo huma heneḁha.	
MASHUDU:	Ndi zwone ri ḁo vhonana matshelo.	35
MULALO:	Matshelo ri nga si kone u vhonana ngauri ndi ḁo vha ndi tshi khou kuvha. Ri ḁo vhonana tshikoloni zwezwo nga Musumbuluwo.	
MASHUDU:	(<i>O mangala</i>) Ni ḁo tou kuvha ḁuvha lothe naa?	
MULALO:	Ndi fanela u kuvha ḁuvha lothe. Thundu dza hashu ngoho ndi nnzhisa. Ni ri dza muḁi wothe!	40
MASHUDU:	(<i>U a sea</i>) Inwi mathina ni a tambula wa hashu. Nṅe ndi nga si vhuye nda ḁiita donngi ya vhaṅwe vhathu vho dzula lini. (<i>Vha a bva</i>)	

[Luṭa 1 Bono 4]

- 13.1 Neani ndila dzine muṅwali a ola ngadzo Mulalo mafhungoni e na vhala afho nṅha? Bulani ZWIVHILI fhedzi. (2)
- 13.2 Ndi tshini tshihulwane tshine tsha khou vhanga u sa aṅdana nga nyambo vhukati ha Mashudu na Mulalo afho mafhungoni e na vhala? (2)
- 13.3 Mufhindulano u re vhukati ha Mashudu na Mulalo mafhungoni e na vhala afho nṅha u sumbedza mudzedze ufho wa tshifhinga? Tikedzani phindulo yaṅu. (2)
- 13.4 Sumbedzani uri mme a Mulalo na mme a Mashudu vha fhambana hani zwi tshi kwama matshilele avho? (2)
- 13.5 Talutshedzani aironi ya ḁirama ine muṅwali a i sumbedza i tshi kwama Lufuno sa muanewa mafhungoni e na vhala. (2)

- 13.6 Ndi afhio masiandaitwa a vhangwaho nga musu Vho-Marita vha tshi tutuwedza Mashudu kha kutshilele ku songo daho/kune ku si vhe kwone? (2)
- 13.7 Ndi ifhio ndivho ya munwali ya u shumisa vhudifari/kutshilele kwa Mulalo diramani iyi? Nani mbuno MBILI. (2)
- 13.8 Lavhelesani kha mutaladzi wa 16: (*O mangala*) Ndi tshini tshine munwali a toda u tshi bveledza nga u shumisa iyi ndango ya tshidzhi? (2)
- 13.9 Ndi vhudipfi-de ha vhavhali vhu dzikuswaho nga kuambele kwa Mulalo mafhungoni ayo e na vhalo? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 13.10 Siangane na fhethuvhupo zwi tutuwedza hani vhudifari ha Mulalo diramani iyi? (2)
- 13.11 U ya nga kuhumbulele kwanu ni vhona zwine Mulalo a khou ita musu a tshi vhudza Mashudu uri Lufuno u vho funana na munwe musidzana zwo tea? Tikedzani phindulo yanu nga mbuno MBILI. (2)
- 13.12 Ni a pfela vhutungu Lufuno kha zwe a tangana nazwo musu a tshi rwiwa nga Tshibio? Tikedzani phindulo yanu nga mbuno THARU. (3)

[25]

TSHILWAVHUSIKU – TT Mudau

Fhindulani MBUDZISO YA 14 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 15 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 14: TSHILWAVHUSIKU – MBUDZISO NDAPFU

Muniwali wa bugu ya dirama u i niwala a na zwine a tama u eletshedza lushaka khazwo.

Nga mafhungo a re afho ntha, sengulusani ndila ine muniwali a tama u shumisa ngayo vhatambi vha Maforotereke u fhirisa milaedza i wanalaho diramani iyi.

Vhulapfu ha maanea anu vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]

MBUDZISO YA 15: TSHILWAVHUSIKU – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshipida tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

TSHIBVELEDZWA TSHA I

LUKA:	Na nne ndo bebwa Afrika. Ndi na mukovhe kha la Afrika.	
PIET:	Wo bula nandi! Wa amba wa fhedza; ri ne ri to dou gotsha nama. (Hu pfala mihuvho ya vhanna, vha rangwa phanda nga magota na vhathu vhahulwane. Vha swika vha ima getheni.)	5
DEREK:	Staan daar, staan daar!	
MUNWE WA		
VHATHANNGA:	Ni khou mu pfa o angaladza na danda; u ri Tshitandani!	
VHO GANGASHE:	Nazwino kha ri ime henefha. Havha vhathu a vha divhi milayo ya Tshivenda, hu di nga na ri ne a ri divhi ya havho. Khamusi milandu i sengwa vhathu vho ima.	10
VHO LUMBULE:	Kha ri pfe zwine a do amba.	
VHO		
MUDZULIKUTAMA:	Kha vha rume zhinda la Swongozwi li de li talutshedze. A thi ri ndi lone line la pfesesa lulimi lwavho?	
	(Hu dzhena Ntsieni)	15
DEREK:	Naa thaidzo ndi mini?	
VHO GANGASHE:	U ri mini?	
NTSIENI:	U ri vha thuswa ngani?	

VHO GANGASHE:	Naa u mulwadze? Ri thuswa nga mini ri tshi khou vhulahelwa vhana vhashu. Ntsieni, mu vhudzeni uri a litshe u vhulaha vhana vhashu.	20
NTSIENI:	Hu pfi litshani u vhulaha vhathu.	
DEREK:	Rine a ri madyavhathu. A ri dziphondi; a ri vhulahi vhathu.	
NTSIENI:	U ri ene ha vhulahi muthu.	
VHO GANGASHE:	A songo delela. Kani o fulufhela ukwo kutanda kwe a nembeledza. Ri khou ri u khou vhulaha vhana vhashu. Vha re vhashu ri do vha dzhia a sala e ethe.	25
DEREK:	(Kha Ntsieni) Hu pfi mini?	
NTSIENI:	Hu pfi vhathu vha do vhuedzedzwa mahayani avho ngauri fhano vha a vhulahwa.	30
LUKA:	Rine ri lwa na vhathu vha no tswa khuhu dzashu. Vhenevho ri a vha fara ra vha humbudza mulayo wa Mushe. A ri vhulahi muthu.	
NTSIENI:	Hu pfi a ri vhulahi muthu ri tou humbudzana nga ha mulayo wa Mushe.	35
VHO LUMBULE:	Nwana washu o rwiwa a ita na u lovha. Ndi wone mulayo wa Mushe uyo? Arali ri tshi toda u tshilisana izwo kha ri litshe u vhulaha vhana ri tshi tevhedza mulayo wa Mushe.	
NTSIENI:	Hu pfi mulayo wa Mushe u songo itisa uri vhana vha lovhe.	
DEREK:	Zwi a pfala. A ri nga rwi vhana. Hone vha songo tswa! Hu na lithihi kheli!	40
VHO GANGASHE:	Ndi lifhio?	
NTSIENI:	(Kha Derek) Hu pfi kha li buliwe.	
DEREK:	Ri khou humbela u nonisa masimu ashu u guma tsini na Swongozwi. Ri humbela uri fhungo ili li swikiswe kha vhahulwane ngauri hu tou nga ri do fa nga ndala. Ri na kholomo thanu dzine ra nga bvisa uri zwothe zwi tshimbile nga ngona.	45
NTSIENI:	U ri kholomo thanu asidzi. Ri humbela shangonyana u tutshela ngei Swongozwi; bako uvhani lo dzhena madi, ndala yo hulela.	50
VHO GANGASHE:	U na thuri. Rine a si ashu haya. Ndi mafhungo a Thovhele. Rine ro da u senga milandu zwino u vho toda u ri fhura nga kholomo thanu. Mu vhudzeni ni ri kholomo thanu a dzi mali musadzi naho e nwana wa khaladzi a mme au.	55
NTSIENI:	(Kha Luka) Hu pfi kholomo thanu ndi thukhu; mafhungo haya o denyefhalesa, a toda u vhudzwa Thovhele.	
LUKA:	Izwo ri do tou dzhahvula nga swili.	

[Luta 11 Bono V]

- 15.1 Nani ndila dzine muniwali wa dirama a ola ngadzo Luka mafhungoni e na vhala afho ntha? Bulani ZWIVHILI fhedzi. (2)
- 15.2 Ndi tshini tshihulwane tshine tsha khou vhangwa u sa andana nga nyambo vhukati ha Maforotereke na vhadzulapo vha Swongozwi afho mafhungoni e na vhala? (2)
- 15.3 Mufhindulano u re vhukati ha Maforotereke na vhadzulapo vha Swongozwi mafhungoni e na vhala afho ntha u sumbedza mudzedze ufho wa tshifhinga? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 15.4 Sumbedzani uri Luka na Derek vha fhambana hani zwi tshi kwama matshilele avho? (2)
- 15.5 Talutshedzani aironi ya dirama ine muniwali a i sumbedza nga kha khosi Khulu Tshilwavhusiku mafhungoni e na vhala. (2)
- 15.6 Ndi afho masiandaitwa a vhangwaho nga musi Maforotereke vha tshi todou dzhavhulela vha vha shango shango lavho nga swili/ndila i si yone? (2)
- 15.7 Ndi dzifho ndivho dza muniwali dza u shumisa vhudifari/kutshilele kwa vhadzulapo vha Swongozwi diramani iyi? Nani mbuno MBILI. (2)
- 15.8 Lavhelesani kha mitaladzi ya 4–6: *(Hu pfala mihuvho ya vhanna, vha rangwa phanda nga magota na vathu vhahulwane. Vha swika vha ima getheni.)*. Ndi tshini tshine muniwali a toda u tshi bveledza nga u shumisa iyi ndango ya tshiteidzhi? (2)
- 15.9 Ndi vhudipfi-de ha vhavhali vhu dzikuswaho nga kuambele kwa Luka mafhungoni ayo e na vhala? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 15.10 Siangane na fhethuvhupo zwi tutuwedza hani vhudifari ha Khosi Thovhele Tshilwavhusiku diramani iyi? (2)
- 15.11 U ya nga kuhumbulele kwanu ni vhona zwine Maforotereke a khou ita zwa u todou rengiselwa shango la Swongozwi zwo tea? Tikedzani phindulo yanu nga mbuno MBILI. (2)
- 15.12 Ni a pfela vhutungu Tshilwavhusiku na vhalanda vhawe kha zve vha tangana nazwo musi vha tshi tambudzelwa na u vhulahlwa vhana nga Maforotereke? Tikedzani phindulo yanu nga mbuno THARU. (3)

[25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 25
MARAGAGUTE: 80